

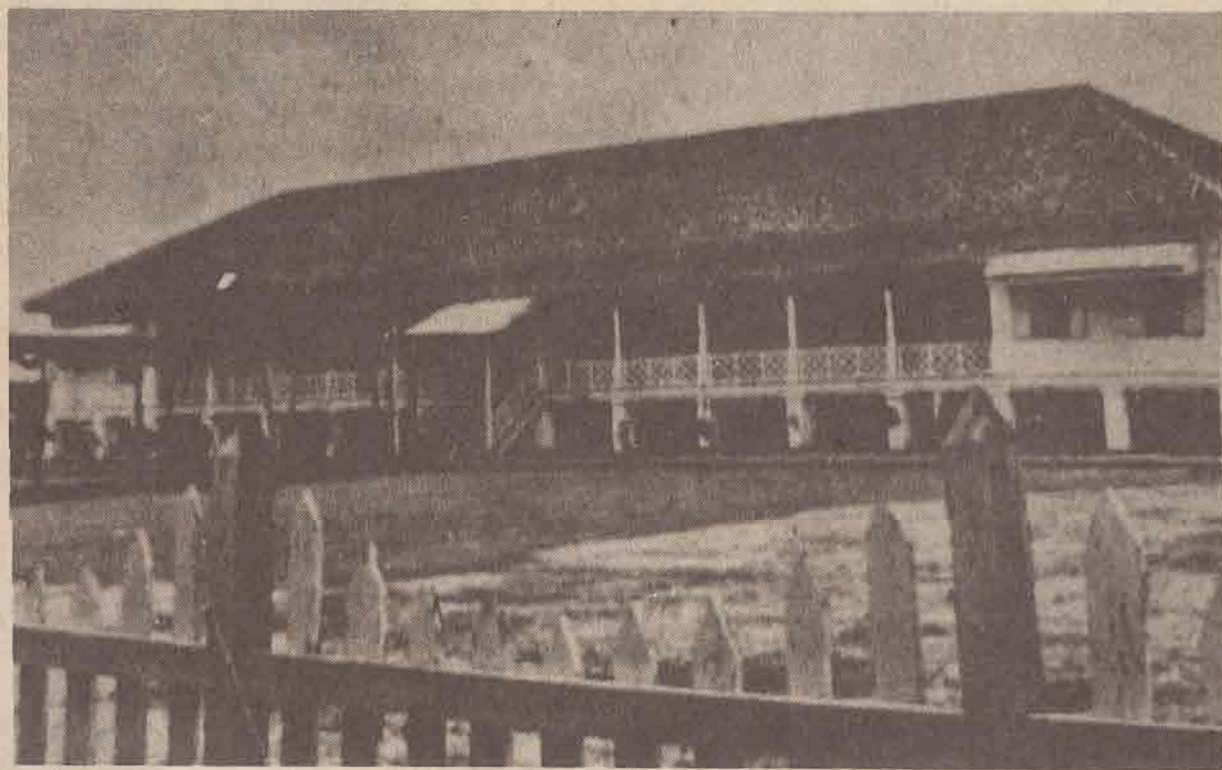
ขวัญชัย กับการแบ่งแยก เมืองตานี

อนันต์ วัฒนานิก

ขวัญชัยเป็นผู้ว่าราชการเมืองตานีปีใด?

พงศาวดารเมืองตานีตอนหนึ่งกล่าวว่า "กรมพระราชวังบวรสถานมงคล โปรดเกล้าให้ปลัดจระนะ (ขวัญชัย) เป็นผู้ว่าราชการเมืองตานี ยกคนไทยเดชะด้วยดีบุกเมืองสงขลา พัทลุง จะนะ ซึ่งเป็นญาติพี่น้องหรือพรรคพวกปลัดจระนะ (ขวัญชัย) ให้อยู่เป็นกำลังรักษาราชการเมืองตานีห้าร้อยครัวเศษ ครั้นทรงจัดแจงเมืองตานีเสร็จแล้ว เสด็จกลับกรุงเทพฯ"

ข้อความที่กล่าวมานี้ชวนให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2329 อันเป็นปีที่สมเด็จพระราชวังบวรฯ เสด็จไปตีเมืองตานีได้จากสุตตันอาหมัด ซึ่งขัด

แย้งกับพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ว่าได้ทรงแต่งตั้งชาวเมือง ตานีผู้มีความจงรักภักดีเป็นสุลต่านเมืองตานี

หนังสือกรียาอันมลายู-ปัตตานี ของ อิมรอนิมชากรี ได้ให้รายละเอียดสนับสนุนพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ความว่า "ได้แต่งตั้ง ชาวบ้านบือนังบาดัน"⁽¹⁾ ชื่อ ตวนกูลัมมิ เด็น ขึ้นเป็นรายาปัตตานีและรายาผู้ี้ได้รวบรวม ผู้คนอพยพเข้าไปตั้งที่ว่าการเมืองอยู่ในบริเวณ เมืองโกตาปารวัน⁽²⁾ มอบหมายให้ "ลาตุปะ กาลัน"⁽³⁾ เป็นผู้ดูแลเมืองตานี (เดิม) ได้เก็บบริเวณบ้านบนา บ้านกรือชะ ท้องที่อำเภอเมือง ปัตตานีในปัจจุบัน

จากหลักฐานที่กล่าวมาแล้ว เชื่อได้ว่า นายขวัญชัยยังไม่ได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองตานี ในปีพ.ศ. 2329 ตามที่พงศาวดารเมืองตานี กล่าวไว้

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงทราบเรื่องการแต่งตั้งนายขวัญชัยไว้ใน คำนำหนังสือประชุมพงศาวดารภาค 3 ว่าปลัด จะนะ (ขวัญชัย) ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ว่า ราชการเมืองตานีในปี พ.ศ. 2334 ซึ่งมีผู้เห็น ชอบด้วยกับพระองค์ท่านไม่น้อย แต่เมื่อมา พิจารณาจากชีวิตประวัติสังขของนายขวัญชัย จากพงศาวดารเมืองสงขลา ปีจุลศักราช 1155 (พ.ศ. 2338) พระจะนะ (ทิลเพชร) ถึงแก่ กรรม พระยาสงขลา (บุญสุข) ผู้สำเร็จราชการ เมืองสงขลากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขอให้เงินเค่งเป็นผู้ ว่าราชการเมืองจะนะ จึงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เงินเค่งเป็นพระมหานุกาพปราบ สงครามผู้ว่าราชการเมืองจะนะ และในปีนี้เอง พระมหานุกาพปราบสงคราม ได้กราบทูล ถวายนายขวัญชัยผู้เป็นบุตร เข้ารับราชการ เป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานคร

ดังนั้นปีที่นายขวัญชัย ได้รับ การแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการ 2351 หาใช่ปีพ.ศ. 2329 หรือ เมืองตานี ที่ถูกจึงเป็น ปีพ.ศ. ปีพ.ศ. 2334 เพราะ ปีพ.ศ. 2336 นายขวัญชัย เพิ่งเข้ารับราชการ ในตำแหน่ง มหาดเล็กของพระ บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลก ณ กรุงเทพมหานคร

ปีจุลศักราช 1157 (พ.ศ.2338) พม่ายก กองทัพมาตีหัวเมืองปักษ์ใต้ ทรงพระกรุณา โปรดให้เจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค) กับพระ ยาวินโยทกเป็นแม่ทัพยกกองทัพออกไปต่อ ต้านทัพพม่าในโอกาสที่ได้ทรงโปรดให้บรรดา พวกมหาดเล็กซึ่งเป็นชาวปักษ์ใต้ที่เข้ามา รับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ ออกไปช่วยราช การสงครามในครั้งนี้ด้วย มีหลวงนายฤทธิ (เถียนจิ่ง) เป็นหัวหน้า

พงศาวดารเมืองสงขลา กล่าวต่อไปว่า เมื่อเจ้าพระยาพลเทพยกกองทัพมาขึ้นบกที่ เมืองชุมพร ได้ให้หลวงนายฤทธิ(เถียนจิ่ง) เชิญท้องตราเมืองสงขลาให้เจ้าพระยาสงขลา เกณฑ์ไพร่พลในเมืองสงขลา เมืองจะนะ ให้หลวงนายฤทธิยกไปช่วยตีเมืองดงคืน

เจ้าพระยาสงขลารวบรวมไพร่พล เมืองสงขลาได้ 700 คนให้หลวงพลเป็นนาย ทัพ เมืองจะนะ 200 คนให้เงินขวัญชัยมหาด เล็กเป็นนายทัพ มอบให้หลวงนายฤทธิ(เถียน จิ่ง) เป็นแม่ทัพยกกองทัพไปสมทบกับกองทัพ เจ้าพระยาพลเทพที่เมืองดง

จากเรื่องราวชีวิตประวัติสังขของนาย ขวัญชัย จะเห็นได้ว่าปี พ.ศ. 2334 นายขวัญ ชัยยังไม่ได้เข้ารับราชการ นายขวัญชัยเพิ่ง เข้ารับราชการตำแหน่งมหาดเล็กในพระบาทสม เด็จพระพุทธยอดฟ้าฯในปีพ.ศ. 2336 โดย พระมหานุกาพปราบสงครามผู้เป็นบิดา เป็นผู้ นำเข้าทูลเกล้าถวายตัว ปีพ.ศ. 2338 ได้รับ มอบหมายจากเจ้าพระยาสงขลาให้ควบคุมกอง ทัพเมืองจะนะไปร่วมกับกองทัพของหลวง นายฤทธิ (เถียนจิ่ง) ยกไปตีเมืองดงคืน จากพม่า ดังนั้นใครเล่าที่ได้รับการแต่งตั้งให้ เป็นผู้ว่าราชการเมืองตานีในปี พ.ศ. 2334

ขอย้อนกลับไปสู่เหตุการณ์ในเมืองตานีต่อไป หลังจากตวนกูลัมมิเด็น ได้รับพระกรุ ณาโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งรายาตานีได้ไม่ นานก็ได้สั่งทูตขึ้นเษกุดาซุง⁽⁴⁾ ถึงสาสน์ พร้อมเครื่องบรรณาการไปเกลี้ยกล่อมองค์ เชียงสีอกษัตริย์ยวน ให้ร่วมระดมสรรพกำลัง ยกกองทัพมาตีกรุงเทพฯ แต่องค์เชียงสีอ้งดำ นึกในพระบรมมหากรุณาธิคุณของพระบาทสม เด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ที่เคยทรงชุบเลี้ยงอุปถัมภ์ ในยามที่องค์เชียงสีอ้งและพระราชมารดาหลบ กัญชบดโคเชินเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ ในกรุงเทพฯ และช่วยเหลือเกื้อหนุนอาวุธใน การสู้รบขบถลังกั จึงมีพระราชสาส์นกราบบังคม ทูลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯให้ทรงทราบตาม ข้อความที่รายาตานีแจ้งมาว่า "เดือน 11 ปีระกา เอกศกจุลศักราช 1151 รายาตานีจะยกทัพมา ตีกรุงให้องค์เชียงสีอ้งมาร่วมกับรายาตานี"⁽⁵⁾

พฤติกรรมของตวนกูลัมมิเด็น ได้ล่วงรู้ ไปถึงพระกรณของพระบาทสมเด็จพระพุทธ ยอดฟ้าฯ มาก่อนแล้ว ดังนั้นในปี พ.ศ.2334 จึงโปรดเกล้าให้ "พระยากลาโหมราชเสนา เป็นแม่ทัพเรียกไปตีเมืองตานีจับรายาตานีได้ ในฎีกพระสงฆ์ที่วัดแห่งหนึ่ง"⁽⁶⁾

(1) บ้านบึงบาดัน คือ กำปงบือนังตาม ต.ยะรัง อ.ยะรัง จ.ปัตตานี (2) โกตาปารวัน เมืองโบราณตั้งอยู่ที่บ้านปรนเว ต.ยะรัง อ.ยะรัง มีกำแพงเมือง คูเมือง และโบราณวัตถุ ประกัณฑ์ พังเป็นอันมาก ลากี่ ฐานองค์พระเจดีย์สูง 18 องค์ นัก โบราณคดีสันนิษฐานว่าเป็นที่ตั้งของเมืองลังกาสุกะบ้างก็ว่า เป็นเมืองโกลิง (3) ลาตุปะ แปลว่า เจ้าเมือง ปะกาณ บึงกาลัน แปลว่า พันเรือ ลาตุปะกาลัน คือ นายด่านหรือเจ้ากรมท่า หาใช่ชื่อบุคคลที่แท้จริง (4) นะคุดา = นายเรือสำเภา "ซุง" - น่าจะเป็นชื่อ นายเรือสำเภามากกว่าที่จะเป็น ชื่อของทูตหรือนายเรือสำเภา ชื่อ "ซุง" น่าจะตะกุกไปเองจา (5) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ หอสมุดแห่งชาติ คลังวิทยาคม พ.ศ.2505 หน้า 250 (6) ฐ 1 หน้า 230

พงศาวดารเมืองสงขลา กล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ว่า ปีกุนตรีศกักราช 1153 (พ.ศ.2334) โต้สาเหต⁽¹⁾คิดกับพระยาธานี ยกกองทัพไปตีเมืองสงขลา พระยาสงขลาออกกำลังกองทัพหลวงจากกรุงเทพฯ และกำลังกองทัพเมืองนครศรีธรรมราชมาช่วยเหลือ แต่ก่อนที่กองทัพหลวงจากกรุงเทพฯ ยกไปถึงเมืองสงขลาเพียง 4 วัน กองทัพเมืองสงขลาและเมืองนครศรีธรรมราชก็สามารถตีกองทัพพระยาธานีที่มาตั้งค่ายล้อมเมืองสงขลาแตกถอยกลับไป โต้สาเหตถูกปืนตายขณะเสกน้ำมันตะพรหมประสูต่าย”

หลังจากการปราบปรามขบถเมืองตานีครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงโปรดพระราชทานบำเหน็จความชอบ ให้เลื่อนยศพระยาสงขลา (บุญสุข) ขึ้นเป็นเจ้าพระยาอินทวิสุทธิสุทรสงครามรามภักดีฯ และยกเมืองสงขลาขึ้นเป็นเมืองเอกขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานครฯ และมอบอำนาจให้เจ้าเมืองสงขลาเป็นผู้ควบคุมดูแลเมืองตานี ตรึงกานู และกลันตัน

ความในพงศาวดารเมืองสงขลา มิได้กล่าวถึงการแต่งตั้งผู้ใดเป็นผู้ปกครองเมืองตานี หลังจากขบถควนกูล้มป็นดิน แต่ความเรียงการแต่งตั้งผู้ครองเมืองตานี ไปปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในหนังสือกริยาอันมลายู-ปัตตานี ของอิมรอมฮาการี ว่า พระยาขลาโหมราชเสนาขอพระราชทานโปรดเกล้าให้แต่งตั้ง คาสุปะกอลัน เป็นราชาเมืองตานีโดยมีคนสยาม ชื่อ “ลักขมณาดายัน” เป็นผู้คอยควบคุมดูแล

ประวัติเมืองตานี (ฉบับคุณหลวงรัตนมนตรี) ว่า “กรรยาพระยาธานี(ควนกู

ล้มป็นดิน)ที่ถูกนำตัวไปกักกันไว้ ณ กรุงเทพฯ ได้ให้คาสุปะกอลัน หวันอุซัน หวันยะโฮดอ และ รวม 3 นาย นำเครื่องราชบรรณาการเข้าไปถวายสุกะโทษ จึงโปรดเกล้าแต่งตั้งให้คาสุปะกอลันเป็นเจ้าเมืองต่อมา”

จากหลักฐานในหนังสือที่กล่าวมานี้ (หากเป็นที่เชื่อถือได้) ก็พอที่จะยุติได้ว่าผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ว่าราชการเมืองตานี ใน พ.ศ.2334 นั้น ไม่ใช่ชายชวัญชัยแต่เป็นคาสุปะกอลัน ผู้ซึ่งควนกูล้มป็นดินแต่งตั้งให้เป็นนายด่านดูแลกิจการท่าเรือ(กาแลมือชา)ปัจจุบันได้แก่ท้องที่ ต.ตันหยงลูโละ อ.เมืองปัตตานี

ปัญหาต่อไปก็คือ ตัวผู้ควบคุมการบริหารกิจการเมืองตานี ตามที่หนังสือกริยาอันมลายู-ปัตตานีระบุว่า “เป็นคนสยามชื่อลักขมณาดายัน เป็นใครในเมื่อพงศาวดารเมืองตานี และสงขลาไม่ได้กล่าวไว้ จึงขอสันนิษฐานตามความหมายของคำ “ลักขมณ” ซึ่งในภาษามลายูหมายถึงตำแหน่งแม่ทัพเรือ ประกอบกับกองทัพที่ยกมาตีเมืองตานีได้ในปี พ.ศ.2334 นั้น พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่า “ให้พระยาขลาโหมราชเสนาเป็นแม่ทัพเรือยกไปตีเมืองตานี” อิมรอมฮาการี คงเข้าใจว่าเมื่อกองทัพเรือยึดเมืองตานีคืนได้แล้ว นายทหารคนใดคนหนึ่งอาจได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยคาสุปะกอลัน บริหารกิจการเมืองตานี สักกระยะหนึ่งก็เป็นได้ อนึ่งคำว่า “ลักขมณ” นี้ยังเป็นตำแหน่งขุนทางไทยที่มีมาแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏหลักฐานในจดหมายของนายแลมเบิร์ตจากคอมเสมเฮน ถึงนายวิกเตอร์ปรีนซ์เคิล ผู้จัดการบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาซึ่งประจำอยู่ที่เมืองตานี

(1) สาเหตุมาจากคำว่า ไชยดี (ชาอิด) ซึ่งนิยมใช้เรียกผู้ที่มิเชื่อสาจากพระนามีมุฮัมมัด ตามพงศาวดารว่า โต้สาเหตเป็นคนอินเดีย หาชนชาติอาหรับหรือผู้สืบสายตระกูลจากพระนابی พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ - ว่า “แขกเชื้อะ” มาตีเมืองสงขลา “เชื้อะ” เป็นชื่อเมืองเล็ก ๆ บนฝั่งเกาะสุมาตรา ตรงกัน

ข้ามกับช่องแคบมะละกา

หนังสือกริยาอันมลายู-ปัตตานี ว่า ควนกูล้มป็นดินเป็นผู้นำกองทัพมาตีเมืองสงขลาเข้าใจว่าควนกูล้มป็นดินคงได้แขกเชื้อะเป็นกำลังสำคัญ และไมบรรณแขกเชื้อะ คงจะมี โต้สาเหตผู้รวบรวมตัวมาร่วมด้วยตามที่พงศาวดารเมืองสงขลากล่าวไว้

(2) เอกสารสอดสันตสมัยกรุงศรีอยุธยา ของนส.นันทา สุกกุล

ความว่า เขามีสหอยุ่คนหนึ่งเป็นขุนนางประจำอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ชื่อ ออกพระลักขมณณะ⁽²⁾

เมืองตานีสมาชนั้นยังเป็นเมืองในความควบคุมดูแลของเจ้าพระยาพระนครฯ ดังนั้นลักขมณาดายัน ตามที่ อิมรอมฮาการีกล่าวถึงนั้นอาจเป็นขุนนางที่เข้าเมืองนครศรีธรรมราชหรือกรุงเทพมหานครครั้งมาควบคุมก็น่าจะเป็นไปได้

หนังสือกริยาอันมลายู-ปัตตานี กล่าวต่อไปว่าในปีพ.ศ. 2351 คาสุปะกอลันมีเหตุเห็นขัดแย้งกัน ลักขมณาดายันจึงได้รวบรวมกำลังผู้คนทำการขับไล่ลักขมณาดายันกับพวกจนต้องอพยพหลบหนีไปยังเมืองสงขลา

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ และพงศาวดารเมืองสงขลา กล่าวสอดคล้องต้องกันว่าในการปราบขบถคาสุปะกอลันทางกรุงเทพฯ ได้ให้เจ้าพระยาพลเทพ(บุญนาค) นำกองทัพกรุงเทพฯ ออกไปสมทบกับกองทัพเจ้าเมืองสงขลา เมืองพัทลุง มอบหมายให้หลวงนายฤทธิ(เถียนจิ่ง) เป็นแม่ทัพยกกองทัพไปตีเมืองตานี

ประวัติเมืองตานี (ฉบับคุณหลวงรัตนมนตรี) กล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ว่า “เจ้าพระยานครศรีธรรมราชกับพระยาสงขลาให้ปลัดจนะ(ชวัญชัย) เป็นทัพหน้ายกมาตีเมืองตานี คาสุปะกอลันอพยพหนีไปทางเมืองรามันท์” และความอีกตอนหนึ่งว่า “เจ้าพระยานครและพระยาสงขลายกติดตามมาภายหลัง ได้จัดการให้ปลัดจนะ(ชวัญชัย) เป็นผู้รักษาราชการอยู่เมืองตานี”

แต่พงศาวดารเมืองตานี นำเอาเหตุการณ์ที่เกิดในพ.ศ.2329 ปีที่สมเด็จพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จไปตีเมืองตานีได้จากสุดด้านอะหะหมัดมารวมกับเหตุการณ์ในพ.ศ. 2351 ทำให้ผู้อ่านเกิดความสับสน เข้าใจว่า นายชวัญชัยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการเมืองในปีพ.ศ.2329 ความว่า

หมู่บ้านขามมาเป็ลอุบล

“ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อจุลศักราช 1147 (พ.ศ. 2328) กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จยกกองทัพออกไปปราบปรามศึกพม่าทางหัวเมืองฝ่ายตะวันตก ครั้นกองทัพออกไปถึงเมืองสงขลา มีข่าวเข้ามาว่าเมืองตานีก่อการกำเริบจึงโปรดเกล้าให้พระยาตากาโหม พระยาเสนาหาญอร (ทองอิน) พระยาพัทลุง (ทองขาว) หลวงสุวรรณคีรี (บุญสุข) ยกออกไปตีเมืองตานี ได้สู้รบกับคาตูปะกาตันที่ตำบลลิริง คาตูปะกาตันสู้ไม่ได้ ก็อพยพแตกหนีไปทางเมืองรามันห์ พระยาตากาโหมแม่ทัพเห็นว่า ปลัดจนะนะ (ขวัญชัย) เป็นผู้รู้จักทาง ก็แต่งกองรวมคนพัทลุง สงขลา ให้ปลัดจนะนะ (ขวัญชัย) เป็นหัวหน้าตามตีคาตูปะกาตัน ปลัดจนะนะตามคาตูปะกาตันไปพื้นที่ที่ปลายน้ำเมืองรามันห์ ริมแดนเมืองประจักษ์ ได้สู้รบกันในตำบลนั้น คาตูปะกาตันถูกกระสุนปืนตาย

กรมพระราชวังบวรสถานมงคลโปรดเกล้าให้ปลัดจนะนะ (ขวัญชัย) เป็นผู้ว่าราชการเมืองตานี”

ตั้งในปีที่นายขวัญชัยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการเมืองตานีที่ถูกจึงเป็นปีพ.ศ. 2351 หรือปีพ.ศ. 2329 หรือปีพ.ศ. 2334 เพราะปีพ.ศ. 2338 นายขวัญชัย เพิ่งเข้ารับราชการในตำแหน่งมหาดเล็ก ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ณ กรุง

เทพมหานคร

การแบ่งแยกเมืองตานี

พงศาวดารเมืองสงขลา กล่าวว่า หลังจากปราบขบถคาตูปะกาตันเสร็จสิ้นลงแล้ว สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงมีพระบรมราชโบายให้แยกเมืองตานีออกเป็น 7 หัวเมือง เพื่อป้องกันมิให้เมืองตานีก่อความไม่สงบขึ้นอีก อันเป็นเหตุให้สิ้นเปลืองเวลา พระราชทรัพย์ และชีวิตผู้คนในการปราบปราม อนึ่งเมืองสงขลาผู้ควบคุมดูแลเมืองตานีสมาัยนั้นยังด้อยในกำลังคน เศรษฐกิจก็สู้เมืองตานีไม่ได้

ในการนี้เจ้าพระยาพลเทพฯ เจ้าพระยาอินทรีศรีสมุทรสงครามรวมภักดี (บุญสุข) ได้ใช้เวลาศึกษาแบ่งแยกอาณาเขตเมืองตานีอยู่เป็นเวลา 6 เดือน และได้แต่งตั้งให้นายพายน้องพระยาดานี (ขวัญชัย) เป็นผู้ว่าราชการเมืองยี่ริง ส่วนผู้ว่าราชการเมืองอื่น ๆ พงศาวดารไม่ได้ระบุนามไว้ รุ่งขึ้นปีพุทธศักราช 2352 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เสด็จสวรรคต ประวัตินเมืองตานี (ฉบับคุณหลวงรัตนมนตรี) ว่า “ปลัดจนะนะ (ขวัญชัย) เป็นเจ้าเมืองตานีอยู่ประมาณ 8 ปีก็ถึงแก่กรรม” แต่ประวัติเมืองตานีในประชุมพงศาวดารภาค 8 เพียงแต่กล่าวว่า ต่อมาพระยาดานี (ขวัญชัย) ถึงแก่กรรม จึงโปรดเกล้าให้นาย

พายเป็นพระยาดานี
ในสมัยที่นายพายเป็นผู้ว่าราชการเมืองตานี “พวกสาเหตและพวกรัตนาวง ได้คบคิดกันเข้าปล้นบ้านพระยาดานี (พ่าย) และบ้านหลวงสวัสดิภักดี (ยิ้มชัย) ผู้ช่วยราชการ” พระยาดานี (พ่าย) จึงรายงานไปยังเมืองสงขลา พระยาสงขลา (เถียนจิ่ง) ได้มีหนังสือบอกเข้ามายังกรุงเทพฯ จึงโปรดเกล้าให้พระยาภักดีสงครามกับพระยาสงขลา (เถียนจิ่ง) ออกไปแบ่งแยกเมืองตานี แต่หาได้ระบุนเดือนปีที่ออกไปทำการแยกเมืองไว้จึงจำเป็นต้องขีตปีที่หลวงนายฤทธิ์ (เถียนจิ่ง) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองสงขลาเป็นเกณฑ์พิจารณา คือปีพ.ศ. 2355 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งขัดกับพงศาวดารเมืองสงขลาที่กล่าวว่าได้ทำการแบ่งแยกเมืองตานีในปีพ.ศ. 2351 ตามพระบรมราชโบายของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ

เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองตานี สมัยพระยาดานี (พ่าย) ก็อาจจะเชื่อได้ว่าพระยาภักดีสงครามกับพระยาสงขลา (เถียนจิ่ง) ลงไปเมืองตานีในครั้งนั้น คงไปช่วยพระยาดานี (พ่าย) ทางการระงับเหตุการณ์มากกว่า และเห็นว่ามีวิธีที่จะช่วยให้เกิดความสงบสุขขึ้นในหัวเมืองต่าง ๆ ได้ดีที่สุดในขณะนั้นก็คือ เลือกสรรตัวบุคคลในท้องถิ่นขึ้นมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองทั้ง 7 จึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยให้ทรงแต่งตั้ง

- ต้นสุหลง เป็นผู้ว่าราชการเมืองตานี
 - นายพ่าย เป็นผู้ว่าราชการเมืองยี่ริง
 - ควนหนิ (สนิ) เป็นผู้ว่าราชการเมืองหนองจิก
 - ควนมาไซ เป็นผู้ว่าราชการเมืองรามันห์
 - ควนหนิเต๊ะ เป็นผู้ว่าราชการเมืองระแงง
 - ควนหนิตะ เป็นผู้ว่าราชการเมืองสาย
 - ควนยาลอ (ยาลา) เป็นผู้ว่าราชการเมืองยะลา
- หาได้ลงเพื่อไปแบ่งแยกเมืองตานี เพราะเมือง

ตานี้เน้นเจ้าพระยาพลเทพฯ และเจ้าพระยาอินทริฯ ได้ทำการแบ่งแยกมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2351 แล้ว ดังหลักฐานการส่งเครื่องราชบรรณาการของหัวเมืองทั้ง 7 ที่เจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี มีหนังสือถึงพระยาตรังگانู พระยาหนองจิก ในปีพ.ศ. 1173 (พ.ศ.2354) ความว่า "เมืองตรังگانู เมืองหนองจิกนั้น เคยได้พำนักอาศัยเมืองสงขลามาก่อนฉันใดถึงพระยาสงขลา⁽¹⁾ ถึงแก่กรรมแล้ว พระวิเศษสุนทร⁽²⁾ ออกมาว่าราชการเมืองอยู่ถ้ำถึงงวดปีเมืองตรังگانู เมืองหนองจิกส่งดอกไม้ทองเงิน เครื่องบรรณาการเข้าไปทูลเกล้าถวายก็ให้ส่งไปเมืองสงขลาให้พระยาสงขลาจัดแจงแต่งกรมการเอาดอกไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้าถวายอย่างแต่ก่อนนั้น"⁽³⁾

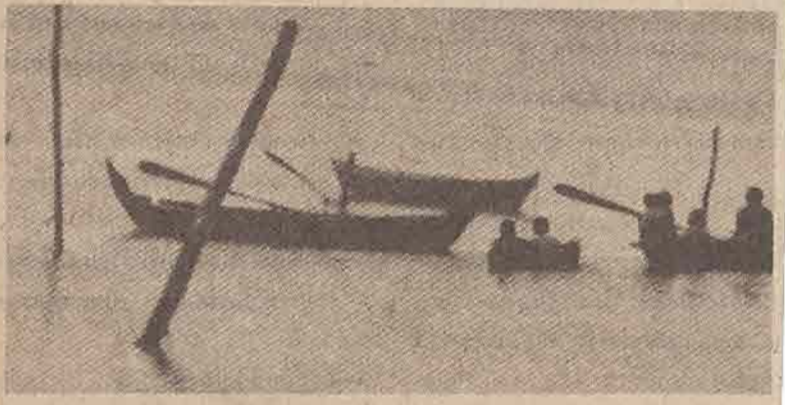
ธรรมเนียมการส่งดอกไม้ทองเงิน หัวเมืองที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเมืองสงขลา ได้แก่เมืองตานี ยะลา รามันห์ ระแงะ ยะริงกาฮาย หนองจิก กสันตัน และตรังگانู จะต้องจัดดอกไม้ทองเงินตามขนาดส่งผ่านเจ้าเมืองสงขลาตรวจสอบ แต่งตั้งกรมการเมืองเป็นผู้นำเข้าไปทูลเกล้าถวายทุก ๆ 3 ปีจากหนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี เดือนพระยาตรังگانูและพระยาหนองจิกดังกล่าว แสดงว่าอย่างน้อยเมืองหนองจิกก็เคยส่งดอกไม้ทองเงินมาแล้วครั้งหนึ่ง คือในปีพ.ศ.2351 ครั้นถึงปีพ.ศ.2354 ซึ่งเป็นปีที่ครบรอบแห่งการส่งดอกไม้ทองเงินอีก จึงได้มีหนังสือเดือนมาเป็นการเร่งรัดเจ้าเมืองให้รีบดำเนินการ

จากเอกสารฉบับนี้มีปัญหาการแบ่งแยกเมืองตานี ออกเป็นหัวเมืองปีโค จึงน่าจะยุติได้ว่า ได้แบ่งแยกในปีพ.ศ.2351 หลังจากการปราบขบถลาดูปะกาลัน ตามพงศาวดารเมืองสงขลาอันเป็นปีก่อนสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสวรรคตเพียง 1 ปี

(1) เจ้าพระยาอินทริฯ กรมหลวงนครสวรรค์ (บุญชู)
 (2) คือหลวงนายฤทธิ (เอี่ยมเจ็ง) ซึ่งต่อมาได้รับตำแหน่งตั้งเป็นพระยาวิเศษสุนทรศิริสุธรรม เสนาเมืองสงขลาในปี พ.ศ. 2355
 (3) หมายเหตุหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 เล่มที่ 2/11 อด. 1173 หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงพระยาตรังگانู พระยาหนองจิก

หนังสืออ้างอิง

1. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
2. ประชุมพงศาวดารภาค 3 (พงศาวดารเมืองตานี-สงขลา)
3. ประวัติเมืองตานีฉบับศาลมณฑลปัตตานี
4. ประวัติเมืองตานี (ฉบับค้นเขียน) ของหลวงรัตนมนตรี
5. กวีนิพนธ์ถวาย-ปัตตานี ของอภัยโรดมอินทรากร
6. เสนาบดีรัตนโกสินทร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ของ น.ส.นันทาสุดกุล
7. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ของทวีศักดิ์ ถิ่นอิน
8. พงศาวดารเมืองพัทลุง ของหลวงศรีวราวัตร (พิณจันทร์โรวงษ์)
9. ประชุมพงศาวดารฉบับความสำคัญ ของหลวงวิจิตรวาทการ
10. ประวัติศาสตร์สี่จังหวัดภาคใต้ ของธวัช รัตนเทพชาติ

44 รุสะมิเต